

A KINCS..., AMI VAN!

A JELENKORI MAGYAR AFRIKA-KUTATÁS HUMÁNERŐFORRÁSÁRÓL

KISS JUDIT

Bevezetés

2021. május 13-án alakult újra az MTA IX. Osztály Nemzetközi és Fejlesztéstanulmányok Tudományos Bizottsága (NFTB) keretében működő Afrika Albizottság. Legfőbb feladatunk: az ország különböző oktatási és kutatási intézményeiben folyó magyar Afrika-kutatás összefogása; a kutatási eredmények közreadása; konferenciák, tudományos események szervezése; az afrikanisták, a kormányzati és a civil szereplők közötti diskurzus elősegítése; a kutatás és a gyakorlat összekapcsolása, valamint a magyar afrikanisztika nemzetközi elismertségének növelése.

A kutatóállomány felmérése

Ahhoz, hogy fenti feladatokat elvégezhessük, tudnunk kell, hogy milyen kutatóállománnyal rendelkezik a magyar afrikanisztika, milyen a kor, nem, végzettség, kutatási és oktatási tevékenység, nyelvtudás és publikációs tevékenység szerinti megoszlása, mik a legfőbb erősségek és gyengeségek. Ezért egy 15 kérdéses, „Who is who”-típusú kérdőívet készítettünk, amit több mint 100 magyar, Afrikával foglalkozó kutatónak küldtünk ki. A válaszadási arány meglehetősen magas volt, több mint 50%-os: ténylegesen 55 fő töltötte ki a kérdőívet, érdemben és értékelhetően válaszolt, amiért köszönet illeti őket. Az 55-nél azonban többen vannak, akiket a magyar afrikanisztika számon tart: egyesek nem voltak elérhetőek, nem reagáltak, későn küldték meg a kérdőívet vagy nem látták értelmét a kitöltésnek. Az alábbiakban közölt kutatási eredmények kizárólag a kérdőívekre adott válaszokon alapulnak, vagyis nem adnak teljes körű tájékoztatást a magyar afrikanisztika egészéről. A cikkben szereplő valamennyi információ névhez köthető, ugyanakkor a válaszadók anonimitását tiszteletben tartottuk.

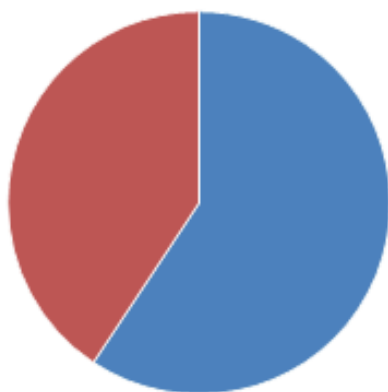
Személyi jellemzők

Az afrikanisták **kor** szerinti megoszlása (1. ábra) viszonylag kedvező: 31%-a 40 év alatti (a legfiatalabb 31 éves), 40%-a 40 és 65 év közötti, és 29%-a 65 év feletti. A megkérdezettek 3-58 évet töltöttek Afrika-kutatással.

■ 40 év alatt ■ 40-65 év között ■ 65 év felett

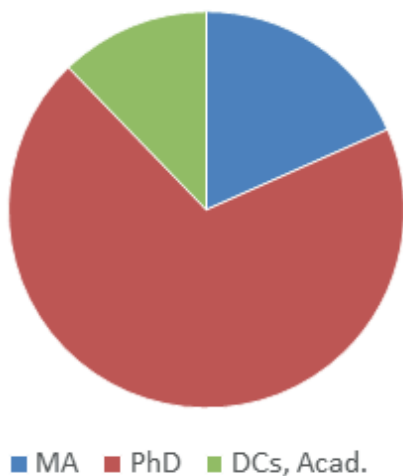
∧ 1. ábra

■ Férfi ■ Nő

∧ 2. ábra

A **nemek** szerinti megoszlás ugyancsak kedvező (2. ábra): a válaszadók 59%-a férfi és 41%-a nő, vagyis kellő női reprezentáció van. A képet valamelyest torzítja, hogy a nők szorgalmasabb kérdőív-kitöltők, a választ különböző okokból visszautasítók zöme pedig férfi.

3. ábra

A **fokozat** szerinti megoszlás (3. ábra) magas képzettségi szintet mutat: a megkérdezettek 69%-a PhD-vel rendelkezik (van, akinek kettő is van!). 12%-a akadémikus vagy akadémiai doktor: a magas követelményrendszer és a nemzetközi konvertálhatóság miatt ezen a területen akadozik az utánpótlás. Sajnos ez az egész magyar afrikánisztikára is elmondható: míg alapképzés szórványosan előfordul, addig jelenleg sem MA, sem PhD képzés nincs Magyarországon.

A **tudományágak** szerinti megoszlást illetően igen színes és vegyes a kép. A mintában képviselt diszciplínák (a teljesség igénye nélkül): agrártudomány, antropológia, arabisztika, bölcsészettudomány, egyiptológia, etnográfia, fejlődéstanulmányok, geográfia, hadtudomány, irodalomtudomány, közgazdaságtudomány, kultúra, művészet, nemzetközi kapcsolatok, nyelvtudomány, oktatástudomány, politikatudomány, szociológia, történettudomány és vallástudomány. A végzettséget tekintve legtöbbször a bölcsész, a közgazdász és a politológus.

A **nyelvtudás** viszonylag jó: angolul mindenki beszél, illetve 1-2 további nyelvet használnak, de van aki 16 (!) nyelvet tud, utána egy 10, illetve 6 nyelvet következik. A leginkább használt nyelvek (a minta %-ában): angol (98%), német (45%), francia (43%), spanyol (25%), orosz (23%), arab (17%), olasz (10%) és portugál (8%). Néhányan beszélnek, illetve tudják a következő nyelveket (a gyakoriság sorrendjében): holland, indonéz, mandarin, szlovák, román, török, illetve akkád, kopt, latin, óegyiptomi, ógörög, sumér, ugariti. A magyar afrikánisztika nagy hiányossága, hogy nagyon kevesen beszélnek afrikai nyelveket. Ennek oka, hogy Magyarországon megszűnt az afrikai nyelv(ek) oktatása és a terepen való tartózkodás időtartama nem teszi lehetővé a helyi nyelv elsajátítását. A legtöbben a következő afrikai nyelveket beszélik/tudják: szuahéli (Kelet-Afrika - 5 fő), wolof (Senegál, 2 fő), chichewa

(Malawi – 1 fő), lingala (Kongó – 1 fő), sangho (Közép-afrikai Köztársaság – 1 fő, aki szótárt is készített), tigrinya (Eritrea – 1 fő), krio (Nyugat-Afrika – 1 fő).

Az Afrika-kutatás jellemzői

Az Afrika-kutatás **témák** szerinti megoszlása még a tudományágak szerint megoszlásnál is diverzifikáltabb. Ennek oka, hogy az egyes témákkal csak néhány kutató, de az is előfordulhat, hogy csak egy fő foglalkozik. A leggyakrabban említett témák az alábbiak (ABC-sorrendben): afrikai diaszpóra; afrikai luzofón/PALOP irodalom; afrikai irodalom, oral history, kultúra, művészet, folklóre, oktatás, zene, hangszerek; Afrika a 21. században, külpolitikai és külgazdasági kapcsolatai, diplomácia; egyes országok, régiók történelme (Dél-Afrika, Etiópia, Afrika szarva); békefenntartás, biztonságpolitikai kérdések; erőforrás-gazdaság, Holland-kór; EU és Afrika; gazdasági, politikai és társadalmi folyamatok; gender; iszlám Afrikában; kormányzás, nemzetépítés, közpolitikák, demokrácia, civil society; közlekedés, infrastruktúra, vasút; migráció és hazautalások; mezőgazdaság, agrárpolitika, növénytermesztés, élelmezésbiztonság; orvosi, városi antropológia; pénzügyi rendszerek; regionalizmus, regionális integrációk, Dél-Dél együttműködés; segélypolitika és humanitárius tevékenység; terrorizmus; törékeny államok; turizmus; urbanizáció; vallások.

A fenti tematikájú kutatások legfőbb **célországai** a következők voltak: Észak-Afrikában Algéria, Marokkó, **Egyiptom**, Líbia, Nyugat-Sahara; Kelet-Afrikában Dél-Szudán, Eritrea, **Etiópia**, Afrika-szarva, **Kenya**, Mauritius, Mozambik, Ruanda, Szomália, Szudán, **Tanzánia** és **Uganda**; Nyugat-Afrikában **Angola**, Benin, Bissau-Guinea, Elefántcsont-part, **Ghána**, Mali, **Nigéria** és Szenegál; Közép-Afrikában a Közép-afrikai Köztársaság és Kongó; Dél-Afrikában Botswana, **Dél-afrikai Köztársaság**, Lesotho és Namibia. Általában egy-két kutató foglalkozik egy-egy területtel, kivéve azokat, amelyeket vastagítottunk.

A magyar Afrika-kutatás **intézményrendszere** ugyancsak széttagolt. Míg korábban az ELTE BTK (bölcészettudomány), a Gödöllői Egyetem (agrártudomány) és az MTA Világgazdasági Kutató Intézete (a korábbi Afro-Ázsiai Kutató Intézet) (gazdaság-, társadalom- és fejlődéstudomány) voltak a kutatóközpontok, addig mára már vezető, nemzetközileg ismert kutatóhellyé vált a Pécsi Tudományegyetem Afrikakutató Központja, illetve feltörekvőben van az Óbudai Egyetem Afrikakutató Intézete. Eseti jelleggel, s alapvetően egy-egy kutatóhoz, illetve témához kötődően folyik ad-hoc jellegű Afrika-kutatás a Corvinus Egyetemen, a Közszolgálati Egyetemen, a Külügyi és Külgazdasági Intézetben és a Szegedi Egyetemen.

Az Afrika-kutatás témák szerinti megoszlása még a tudományágak szerint megoszlásnál is diverzifikáltabb. Ennek oka, hogy az egyes témákkal csak néhány kutató, de az is előfordulhat, hogy csak egy fő foglalkozik.

A magyar Afrika-kutatás egyik nagy hiányossága és versenyképességi hátránya a hosszú távú, több hónapos-éves **terepkutatás** szinte teljes hiánya. Ehelyett néhány napos/hetes „field trip”-ek vannak vagy nem mindig kutatási célú eseti látogatások, amelyek nem nyújtanak lehetőséget elmélyült és alapos kutatómunka végzésére. A célországot pedig inkább a lehetőségek jelölik ki, mint a kutatók témája vagy érdeklődése.

Az oktatás jellemzői

A magyar Afrika-kutatás egyik erénye a kutatás és oktatás szerves egysége, amely a tematikus és személyi összekapcsolódás eredője, a kisszámúság előnye. Mint már a fentiekben is jeleztük **Magyarországon** jelenleg nincs Afrika-oktatás sem BA, sem MA szinten, az oktatás egy-egy szemeszter, kurzus erejéig, egy-egy tárgy esetében, ad hoc jelleggel, igen sokszor opcionális jelleggel folyik. Az oktatás helye a fentiekben már említett kutatóhelyek, amennyiben egyben oktatási intézmények, illetve a következők: Budapest Business School, Eszterházy Károly Egyetem, International Business School, Károli Gáspár Református Egyetem, Milton Friedman University, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szegedi Tudományegyetem, Zeneakadémia.

A magyar Afrika-kutatók nemcsak itthon oktatnak, de **Afrikában** is. Míg az 1970-es–80-as években hagyománya és bejáratott formája (TESCO szakértőküldés) volt a 2-4 éves, rendszeres oktatásnak Etiópiában, Tanzániában, Zambiában, Dél-Afrikában, addig jelenleg inkább alkalmi előadások, esetleg kurzusok tartása vendégelőadóként a jellemző /Addis Ababa University, Afhad University (Sudan), Agostino Neto University, British University of Egypt, Foreign Service Academy (Kenya), Ethiopian Civil Service University, Kenyatta University (Kenya), Makerere University (Uganda), Mekelle University (Etiópia), University of Botswana, University of Nairobi, University of Malawi, University of Pretoria/, de azért van több éves oktatási gyakorlat is (Egyiptom – 3 év, Etiópia – 4 év).

Egyéb tevékenység Afrikában

A kutatás és az oktatás mellett, illetve azon kívül az Afrikával foglalkozó magyarok igen diverzifikált tevékenységet folytatnak. Illusztrációként néhány kiemelt **Afrikában** végzett tevékenység a kérdőíves válaszok alapján (ABC-sorrendben): 1987-88: Teleki Expedíció, 2009: Torday-Kongó Expedíció; békefenntartás; business, beruházás; idegenvezetés (Etiópia, Madagaszkár, Szenegál, Tanzánia); humanitárius tevékenység (Magyar Máltai Szeretetszolgálat - Kenya); multilaterális és bilaterális diplomácia, gazdasági, kereskedelmi tevékenység (Benin, Egyiptom, Ghána, Kenya, Nigéria); nemzetközi szervezeteknél/nek végzett munka (FAO, World Food Programme); orvosmissziók; önkéntes munka (Sierra Leone); projekt menedzselés (irrigation - Addisz Abeba, Kobo völgye, coffee – Nairobi + Uganda, Nigéria); tanácsadói, konzulensi munka; tolmácsolás, iskolafenntartás, árvaotthon.

Az Afrikával kapcsolatos **itthoni** tevékenységre pedig a következők a példák: Afrikáért Alapítvány/Foundation for Africa; Afrika Gallery and Shop; Budapest Afrika Expó; ismeretterjesztés, újságírás, konferenciaszervezés és -részvétel;

Magyar Afrika Társaság; médiaszereplés; könyvkiadás (Publikon, Mundus), szerkesztő bizottsági tevékenység; rendezvényszervezés; tanácsadás; tiszteletbeli konzulok; tudástár; utaztatás – Travels to Africa.

Publikációk

Mivel a kutatás eredményeit a publikációs tevékenységgel mérik, így a magyar Afrika-kutatás esetében is ezt tettük, amikor rákérdeztünk a kutatók ebbéli tevékenységére. Mennyiségileg elég sok publikáció van, kutatónként 3-200 között, átlagosan 20 körüli, amelyek transzparenssek, nyomon követhetőek, letölthetők, nyilvántartottak (MTMT, Afrika Tudástár). Ami a publikációk jellegét illeti, főleg könyvfejezetek, cikkek, konferenciaelőadások vannak; kevés az önálló könyv, inkább a monográfiák a jellemzők. A kiadványok többsége magyar nyelvű, illetve Magyarországon megjelent angol nyelvű, amivel elég nehéz bekerülni a nemzetközi vérkeringésbe. A magyarországi Afrika-témájú megjelenésben kiemelt jelentőséggel bír az immáron 16 éves Afrika Tanulmányok/Hungarian Journal of African Studies, amely az elmúlt néhány évben széles körben vált elérhetővé, indexálttá, és az angol nyelvű számai okán hazai és külföldi kutatóknak egyaránt minőségi megjelenési lehetőséget kínál. A magyar afrikanisták külföldi megjelenésénél meg kell említeni néhány rangos külföldi kiadót (Macmillan, Oxford University Press, Palgrave, Routledge, Sage, Springer), illetve folyóiratot (African Studies Quarterly, Journal of Agrarian Change, Journal of International History, Journal of International Studies, Journal of the Institute for African Studies, Third World Quarterly). Afrikai megjelenésről nincs adatunk. Érdekesesség, hogy a fiatalabbak több nemzetközi publikációval rendelkeznek.

Egy részleges SWOT-analízis

A kérdőíves válaszok alapján összeállítottuk a magyar afrikanisztika erősségeit és gyengeségeit.

Erősségek	Gyengeségek
kedvező korstruktúra	kellő utánpótlás hiánya
kellő női képviselet	
színes végzettség szerinti paletta	alacsony szintű és esetleges az információ-áramlás
magas képzettségi szint	PhD szint meghaladása nehéz
a kutatási témák sokszínűsége	kevés a hosszútávú terepmunka, helyette több a desk research
kutatás és oktatás összekapcsolódása	kevés a több éves afrikai oktatás
sok kutató-oktató hely	fragmentált kutatás és oktatás
magas országlefedettség	szétaprózott kutatás

sokirányú terepismeret	alacsony a nemzetközi jelenlét, beágyazottság
sok publikáció, naprakész nyilvántartás (MTMT, Tudástár)	kevés a minőségi, nemzetközi publikáció
kellő nyelvismeret	kevés az afrikai nyelvet magas szinten beszélő
több évtizedes munkabefektetés	nincs idő elmélyült, összegző kutatásra

A fentiekből következik, hogy a humán erőforrás optimalizálásához az előnyök maximális kihasználására, a hátrányok ledolgozására, valamint hatékony együttműködésre és kommunikációra van szükség. Ehhez szeretne hozzájárulni az MTA Afrika Albizottság. ☀

English Abstract

The human resource potential of contemporary Hungarian African studies

While relaunching the Africa Subcommittee of the Hungarian Academy of Sciences in May 2021, a survey has been completed about the human resource potential of Hungarian Africanists. A questionnaire with 15 “who is who” type questions has been sent to more than 100 Africanists in order to reveal the strengths and weaknesses of Hungarian research and education in the field of Africa. According to the survey findings, the main strengths are as follows: favourable age and gender structure, high level and diverse qualifications, high variety of research topics, strong link between research and teaching, numerous research and education institutions, appropriate language knowledge, many registered publications, (life)long work experience. The most pressing weaknesses are as follows: lack of BA and MA programmes on Africa, defocussed research and teaching; topic and country selection is on an ad hoc, random basis; no sufficient time for in-depth research, no long run field research and/or teaching in Africa; lack of African language knowledge, insufficient number of high quality publications and weak international embeddedness.

A szerzőről

Professzor emerita,
 KRTK Világgazdasági Intézet,
 Az MTA Afrika Albizottság
 elnöke

About the Author

Professor Emerita,
 Centre for Economic and
 Regional Studies,
 Institute of World Economics,
 President of the Africa
 Subcommittee of the Hungarian
 Academy of Sciences

drjiss@gmail.com